

Ἀλληλογραφία

Τό μηδέν τῆς ἀνάγνωσης

οἶον δὴ τὸν μῦθον ἐπεφράσθης

Ὀδύσσεια Ε 183

Διαβάζοντας στὸ τεύχος 9 τῶν *Συγχρόνων Θεμάτων* τὴν κριτικὴ τοῦ ΣΒ στὸ ἄρθρο μου «*Ἡ Ἀφγανικὴ Περίπτωση*», (*Ὀικονομία καὶ Κοινωνία*, Μάιος 1980), ἀναρωτήθηκα ἂν ἔχουμε φτάσει στὸ μηδέν τῆς ἀνάγνωσης, ἢ ἂν ἡ ἀδυναμία τοῦ κριτικοῦ μου νὰ καταλάβει ὅ,τι διάβασε προήλθε ἀπὸ τὴ σύγχυση πού τοῦ προκάλεσαν οἱ βιαστικοὶ κομμουνιστές καὶ οἱ ἀπέραντα ὑπομονετικοὶ τῶν διαφθωτικῶν μεταρρυθμίσεων. Ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ αἰτία εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ υπερασπίσω τὸ ἄρθρο μου.

I

Ὁ ΣΒ ὑποθέτει ὅτι ταυτίζω τὰ συμφέροντα τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τὰ συμφέροντα τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ ὅτι θεωρῶ τὴν ἀντίθεση τῶν δύο ὑπερδυνάμεων ὡς ἀντίθεση καπιταλισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ. Ἄς δοῦμε λοιπὸν τί γράφω καὶ τί διαβάζει ὁ κριτικὸς μου. Γράφω:

Στὴ δεκαετία τοῦ 1970 θά ἐπέλθει μιά συνολικὴ ἀναδιάταξη τῶν θεμελιακῶν ἀντιθέσεων.

Ἡ ἀντίθεση ἰμπεριαλισμοῦ καὶ ἀντιαποικιακοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος, πού ἀποτελοῦσε τὴν κυρίαρχη ἀντίθεση στὴν περίοδο τῆς ὕφεσης, *τείνει ν'* ἀποδυναμωθεῖ μετὰ τὴ δημιουργία τυπικά ἀνεξάρτητων ἔθνων, ἐνῶ συγχρόνως συνυφαίνεται μέ τὴν ἀντίθεση κεφαλαίου καὶ ἐργασίας πού ἀναπτύσσεται στὸ ἐσωτερικὸ αὐτῶν τῶν ἔθνων.

Ἡ οικονομικὴ κρίση καὶ ἡ προσπάθεια τῶν κυρίαρχων τάξεων νὰ τὴν ὑπερβούν σὲ βάρος τῶν ἐργαζομένων *τείνει* νὰ μεταβάλλει τὴν ἀντίθεση κεφαλαίου καὶ ἐργασίας σὲ κυρίαρχη ἀντίθεση, ἐνῶ ἡ νέα στρατηγικὴ τῆς Δυτικῆς συμμαχίας, πού θέτει ὡς προϋπόθεση τῆς ἀμυντικῆς ἰκανότητος τῆς Δύσεως τὴ διατήρηση τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς ἀκεραιότητος, τὴ συνυφαίνει μέ τὴν ἀντίθεση καπιταλιστικῶν καὶ σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Ἡ καταστροφὴ τῆς ὕφεσης καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ δόγματος τῆς γενικῆς καταστολῆς *τείνει* νὰ μεταβάλλει τὴν ἀντίθεση καπιταλιστικῶν καὶ σοσιαλιστικῶν χωρῶν σὲ κυρίαρχη ἀντίθεση, ἐνῶ οἱ ἀντιθέσεις πού ἀναπτύσσονται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ διεθνoῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος διαφοροποιοῦν ὡς πρὸς ὁρισμένες σοσιαλιστικὲς χώρες αὐτὴ τὴν ἀντίθεση.

«... Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν ἀναδιαταγμένων ἀντιθέσεων εἶναι ὅτι ἡ ἀντίθεση κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, πού ἀποτελεῖ καὶ τὴν καθορίζουσα ἀντίθεση ὅλων τῶν ἄλλων ἀντιθέσεων, διαπερνᾷ, συνενώνει καὶ συγχρόνως διαφοροποιεῖ τὶς δύο ἄλλες ἀντιθέσεις...».

Τὸ πεδίο πάλης σοσιαλισμοῦ καὶ καπιταλισμοῦ ὁρίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὶς τρεῖς θεμελιακὲς ἀντιθέσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις πού ἀναπτύσσονται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Δυτι-

κοῦ κόσμου καὶ τοῦ διεθνoῦς κομμουνιστικοῦ κινήματος.

Πῶς τώρα ἡ ἀντίθεση κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, πού τείνει νὰ μετατραπῆ σὲ κυρίαρχη ἀντίθεση καὶ ὀδηγεῖ τὴ Δύση σὲ μιά στρατηγικὴ καταστροφῆς τῆς ὕφεσης, διαβάζεται ἀπὸ τὸ ΣΒ σὲ ταύτιση συμφερόντων σοσιαλισμοῦ καὶ σοβιετικῆς πολιτικῆς, εἶναι πρόβλημα πού ἀφορᾷ τὶς δυνατότητες ἀνάγνωσης ἢ τὶς ὑποψίες τοῦ ΣΒ.

II

Ὁ ΣΒ μέμφεται τὴ δυσπιστία μου γιὰ τὸ μέλλον τοῦ κινήματος τῶν ἀδεσμεύτων. Τὸ πρόβλημα ὅμως δέν εἶναι ἂν δυσπιστώ, ἢ ἂν ἡ ἐνότητα τοῦ κινήματος χρησιμεύει ὡς *θελκτήριος μῦθος* γιὰ νὰ σοφιστεῖ τὸ διπολισμὸ πού δέν ὑπάρχει στὸ ἄρθρο μου, ἀλλὰ τί πραγματικὰ συμβαίνει.

Ἡ τάση ἀποδυναμώσεως μᾶς σχετικῆς ἐνότητος πού ἀναδύθηκε ἀπὸ τὸν ἀντιαποικιακὸ ἀγῶνα ὑπάρχει. Ἐκτός ἀν θεωροῦμε τὴν περιφέρεια *ἄρρωτη* ἀπὸ τὴν ταξικὴ πάλη καὶ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ *ἄσχετη* ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς δυνάμεις πού ἀγωνίζονται στὸ ἐσωτερικὸ κάθε ἔθνους. Ἡ ἀπόσπαση τῆς ὑπεραξίας στὴν περιφέρεια δέν πραγματοποιεῖται μόνον ἀπὸ τὸ μητροπολιτικὸ κεφάλαιο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἐγχώριες ἀσυκῆς τάξεις πού συμμετέχουν στὸ μοντέλο ἀνάπτυξης πού ἐπιβάλλει τὸ κέντρο. Κι αὐτές οἱ ἐξαρτημένες καὶ διεφθαρμένες τάξεις παράγουν μέ τὴν ἐνίσχυση τῶν μητροπολιτικῶν κέντρων λατίνους δικτάτορες, προστατευόμενους τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας στὴν Ἀφρικὴ καὶ αἰσιάτες στρατιωτικούς.

Εἶναι καιρὸς ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ λαϊκίστικο μῦθο μᾶς ἀδιαίρετης καὶ ἀγνῆς περιφέρειας πού ὀρθώνεται ὡς σύνολο ἀπέναντι σ' ἓνα μητροπολιτικὸ κέντρο τοῦ ὁποῦ οἱ ὄλες οἱ τάξεις συμμετέχουν στὴν ἐκμετάλλευσή της. Αὐτὴ ἡ ὑπόθεση μπορεῖ στὴ μὲν περιφέρεια νὰ δικαιώσῃ ὅποιοδήποτε καθεστῶς στὰ δὲ μητροπολιτικὰ κέντρα νὰ δικαιολογήσῃ μιά ρεφορμιστικὴ στρατηγικὴ, ἀφοῦ ἡ *διαταξικὴ* ἐκμετάλλευσή τῆς περιφέρειας συρικνώνει τὴν ταξικὴ πάλη στὸ κέντρο.

Ὅμως ἡ ἀντίθεση κεφαλαίου καὶ ἐργασίας πού διαπερνᾷ κέντρο καὶ περιφέρεια παραμορφώνεται στὸ ἀμφίκυρτο λαϊκισμὸς — μεταρρυθμῆση τοῦ ΣΒ σὲ «διπολισμὸ».

III

Ὁ ΣΒ διαπιστώνει ὅτι βλέπω κρίση στὴ Δύση καὶ στὸ Νότο καὶ μόνον στὴν Ἀνατολή δὲ βλέπω. Ἐτσι, πάντα κατὰ τὸ ΣΒ, ἡ Πολωνικὴ κρίση δὲ χωράει στὴ λογικὴ μου. Ὅμως στὸ ἄρθρο μου ἀσχολοῦμαι ἀκριδῶς μέ τὴν κρίση πού ὁ κρι-

τικός μου υποθέτει ότι δέ βλέπω. Γράφω: «... 'Η κρίση του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος που άρχισε στο τέλος της δεκαετίας του 1950 θά κορυφωθεί και συγχρόνως θά τροποποιηθεί στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970. 'Η κρίση θά εκφραστεί: Μέ την καθολική άμφισβήτηση του σοβιετικού προτύπου από την Πολιτιστική 'Επανάσταση. Μέ τη διαμόρφωση μιάς νέας στρατηγικής μετάβασης από τά κομμουνιστικά κόμματα της Δυτικής Εύρώπης. Μέ την αναζήτηση νέων έκσυγχρονισμένων μορφών διεύθυνσης και σχεδιασμού στις αναπτυσσόμενες σοσιαλιστικές χώρες...

Στη δεκαετία του 1970 ή επιβράδυνση των ρυθμών ανάπτυξης των προηγμένων σοσιαλιστικών χωρών απέδειξε ότι τό ιστορικό σχέδιο έκβιομηχάνισης που πραγματοποίησε την άρχική συσώρευση έχει φτάσει στα όριά του...».

Πού χωράει λοιπόν ή Πολωνική κρίση; Στο ότι τό ιστορικό σχέδιο ανάπτυξης, μέ όλες τίς επιπτώσεις που είχε στη διαμόρφωση της ύπαρχουσας υπερδομής, έχει φτάσει στα όριά του.

'Η μαρξιστική διαφωνία στην Ούγγαρία (Α. Hegedüs, Μαρία Μάρκους), στην 'Ανατολική Γερμανία (R. Bahro) και στην Πολωνία (Γ. Κούρον, Κ. Μοντζελέφσκι), τό έχει διαπιστώσει από καιρό, άν και μ' ένα ιστορικό πνεύμα που διαπερνάει από παράδοση τό μαρξισμό της Κεντρικής Εύρώπης και τείνει νά πραγματοποιείται τίς σχέσεις παραγωγής σάν άπλές ανθρώπινες σχέσεις. Αύτή ή μαρξιστική διαφωνία, παρά τόν ιστορικό της, μπόρεσε νά διακρίνει μέ σαφήνεια αυτό που ό ΣΒ δέν μπορεί ούτε νά ύποπτευθεί. "Οτι ή κοινωνική κατηγορία που προήλθε από τη διεύθυνση της παραγωγής, του κόμματος και του κράτους και όνομάζεται μέ τό συμβατικό όρο γραφειοκρατία, πρώτον ύπήρξε σχεδόν άναπόφευκτη και δεύτερον έχει τά όριά της.

«'Η επιταχυνόμενη συσώρευση χρειαζόταν γραφειοκρατικούς μηχανισμούς για τη διαχείριση της κοινωνίας, μηχανισμούς μέ σταθερή δομή που άνακηρύχθηκαν ταυτόσημοι μέ τό γενικό κοινωνικό συμφέρον της ανάπτυξης και που άρνήθηκαν νά είναι φορείς άτομικών συμφερόντων» (Α. Hegedüs, Γραφειοκρατική δομή και σοσιαλισμός). «Πρέπει νά αναγνωρίσουμε την τεράστια κοινωνική και ιστορική σημασία της γραφειοκρατικής δομής. 'Η άρνηση αύτης της σημασίας είναι ή άυτόκαταδίκη σέ στέρωση». (Α. Hegedüs, Μ. Μάρκους, 'Εκσυγχρονισμός και οι έναλλακτικές θέσεις της κοινωνικής προόδου).

'Η σκέψη του R. Bahro (Die Alternative), δέν άποκλίνει αίσθητά από τη σχολή της Βουδαπέστης. Δίνοντας έμφαση στο διαχωρισμό άνάμεσα στη μη καπιταλιστική δομή και την ξεπερασμένη υπερδομή, ό Bahro τείνει νά άποδεχθεί ότι ή γραφειοκρατία είναι άναπόφευκτη στην περίοδο της πρωταρχικής συσώρευσης και ότι μεταβάλλεται σέ έμπόδιο όταν ή έντατική έκβιομηχάνιση μπορεί νά δώσει τη θέση της σέ μιά έκβιομηχάνιση έκτατική.

Οί Κούρον και Μοντζελέφσκι ('Ανοιχτή έπιστολή στο Πολωνικό 'Εργατικό Κόμμα), είναι πιο άναλυτικοί. Στην καθυστερημένη Πολωνική κοινωνία ή ανάπτυξη δέν μπορούσε νά πραγματοποιηθεί παρά μόνο μέ τη συγκράτηση της κατανώλωσης και τη μεταφορά τού κοινωνικού πλεονάσματος στην παραγωγή. Σ' αύτές τίς συνθήκες, ή νέα έξουσία πραγματοποιούσε την έκβιομηχάνιση άντίθετα από τά ιδιαίτερα

συμφέροντα των τάξεων και μέχρις ενός σημείου έναντιον τους».

"Ομως αυτό τό ιστορικό σχέδιο ανάπτυξης βελτιώνει συγχρόνως τίς συνθήκες ζωής «τών λιγότερο έννομημένων ύλικά, κοινωνικά και πνευματικά τάξεων». Χάρη στη γενική κοινωνική πρόοδο, τη μείωση του ύπερπληθυσμού, την καθολική άνοδο του πνευματικού επιπέδου, τίς κοινωνικές παροχές και τη γενίκευση της παιδείας, «ή γραφειοκρατία βρήκε άνάμεσα σ' όλους τούς κοινωνικούς χώρους στηρίγματα πολυάριθμα και ένθουσιώδη. 'Η έξουσία της φαινόταν διακαυμένη επειδή ή έκβιομηχάνιση που διεύθυνε, σήμαινε την πραγματοποίηση των συμφερόντων όλης της κοινωνίας». Αύτή όμως ή έξουσία ήταν δυνατό νά διαρκέσει «όσο δέν είχε ολοκληρωθεί ή βάση της σύγχρονης βιομηχανίας».

Δέν ύπάρχει χώρος για ν' αναπτυχθεί ούτε τό ζευγάρι οικονομισμός — άνθρωπισμός που αναδύεται από τόν ιστορικό των συγγραφέων που αναφέρθηκαν, ούτε ή διαλεκτική σχέση του άντικειμενικού και ύποκειμενικού στοιχείου που ύπερβαίνει τόν ιστορικισμό τους, ούτε ή καθολική έναλλακτική πρόταση του Μάο. 'Αλλά από τίς θέσεις που αναφέρθηκαν βγαίνει πως ή πολωνική κρίση χωράει στο άρθρο μου άφου «τό ιστορικό σχέδιο που πραγματοποίησε την έκβιομηχάνιση έχει φτάσει στα όριά του».

IV

'Ο ΣΒ άποφαίνεται ότι ή άνάλυσή μου έμπνέεται από τη γραμμή του Γαλλικού ΚΚ, επειδή καταδικάζω την έπέμβαση στην Τσεχοσλοβακία και δέν την καταδικάζω στο 'Αφγανιστάν.

Αύτή ή λογική, που μέ τη μέθοδο της σύμπτωσης σ' ένα όρμημένο θέμα προσπαθεί νά μέ ταυτίσει μέ τη γραμμή ενός κόμματος, του όποιου ούτε ή θεωρία ούτε ή πολιτική έχει καμιά σχέση μέ την άνάλυσή μου, σκοντάφτει, τόσο στη διαφοροποιημένη στάση του 'Ισπανικού ΚΚ, όσο και στις θέσεις ενός από τούς πιο σημαντικούς μαρξιστές διαφωνούντες, του Roy Medvedev.

Τό πρώτο καταδικάζει την έπέμβαση, αλλά προσθέτει ότι ίσως νά ήταν άναπόφευκτη. 'Ο δεύτερος αιτιολογεί την έπέμβαση μέ τίς ύπαρχουσες διεθνείς αντίθεσεις, διακρίνει τό δημοκρατικό κίνημα του Τσεχοσλοβακικού λαού από την κίνηση φεουδαρχικής παλινόρθωσης στο 'Αφγανιστάν και προσθέτει ότι, από ένθική άποψη ή Σοβιετική 'Ενωση είχε περισσότερο νά ώφεληθεί από τη διατήρηση του προηγούμενου καθεστώτος, που ήταν και φιλικό, και πιστό στην πολιτική της.

'Ας διαβάσει ό ΣΒ τη συνέντευξη του Medvedev, The Afghan Crisis στο New Left Review (Μάιος — 'Ιούλιος 1980) κι άς έλπίσουμε ότι μετά την άνάγνωση δέν θά τόν θεωρήσει όπαδό του Marchais.

V

'Ο Πλάτωνας έπέμενε ότι ή σύγχυση προέρχεται «διά τό μη δύνασθαι κατ' είδη διαιρούμενοι τό λεγόμενον έπισκοπείν». Τό ίδιο πίστευε και ό Μπρέχτ όταν έγραφε: «'Η έλευθερία είναι συνέπεια της άπελευθέρωσης. Πολλοί όμως είναι εκείνοι που δέν έκαναν τίποτα για την άπελευθέρωση

γιατί ζητούσαν την ελευθερία πριν ή ταυτόχρονα με την άπελευθέρωση».

Άλλά ο Μπρέχτ δεν είναι μόνος. Ο Μάρξ θα κάνει διάκριση ανάμεσα στην εξέλιξη του τρόπου παραγωγής και των πολιτικών θεσμών όταν κρίνει τις κοινωνικές σχέσεις στον Άσιατικό τρόπο παραγωγής, ή όταν διαπιστώνει τις δυσχέρειες προσδιορισμού της άνισης ανάπτυξης των όρων παραγωγής με το σύστημα δικαίου. Τό ίδιο και ο Αισχύλος με τον τρόπο του, όταν στο μύθο των Άτρείδων, τροποποιώντας τη λαϊκή παράδοση, ανεβάζει στο μαντικό θρόνο «την πρωτόμαντιν Γαίαν· εκ δέ της Θέμιν». Τό ίδιο και ο Hegel, στον ιδεολογικό τομέα αυτή τη φορά, όταν μεταθέτει τη φιλοσοφία στην «προχωρημένη ημέρα», τό ίδιο και ο Beitelheim, όταν γράφει πώς, «η κυριαρχία της προλεταριακής ιδεολογίας αποχτιέται με μακροχρόνιο άγώνα κάτω από τη δικτατορία του προλεταριάτου και καταλήγει στον έπαναστατικό μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων».

Άν υπάρχει συγχρονία άπελευθέρωσης και ελευθερίας, τότε τί νά την κάνουμε τη μεταβατική περίοδο, πού καθώς δείχνουν οι πληροφορίες και οι στατιστικές θά είναι πολύ πιο άνθεκτική άπ' ό,τι μπορούσαμε νά υποθέσουμε; Τί νά την κάνουμε αυτή την περίοδο Κένταυρο, (μισή άνθρωπος, μισή ζώο), όπου διατηρείται τό άστικό δίκαιο χωρίς άστική ιδιοκτησία;

VI

Ά άγνοια όμως τρέφει ρήματα της καυχίσεως και ή «υποψιασμένη προβληματική» του ΣΒ τού θυμίζει τό δογματικό μου.

Υπάρχουν όρισμένες λέξεις πού χρησιμεύουν σαν ξόρκι ή σαν πολιτικό φυλαχτό. Λέξεις πού χρησιμοποιούνται για νά καλύψουν τις πιο άσήμαντες κοινοτοπίες τού χρήστη τους. Στην ιστορία του εργατικού κινήματος κυριαρχούν δύο τέτοιες λέξεις: ή «ουτοπία» και ό «δογματισμός». Την πρώτη τη χρησιμοποιούν από τότε πού εμφανίστηκε κάποιος Μάρξ, τη δεύτερη από κάποια χρονολογία, τό 1917. Όπως είναι γνωστό την πιο πρόσφατη χρήση της δεύτερης λέξης την έκανε ό Lewis όταν διέγινωσε πώς ό Althusser πάσχει από δογματισμό «μεσαιωνικής» παραλλαγής.

Αυτές οι λέξεις όμως έχουν και τό ευαίσθητο σημείο τους. Για νά πιάσουν, πρέπει ό έξορκιζόμενος ή νά είναι προληπτικός, ή νά άγνοεί πώς ή πολιτική και θεωρητική άδυναμία βρίσκει καταφύγιο στα ξόρκια.

Ό καημός μου δεν είναι πώς ό ΣΒ με άποκαλεί δογματικό της πιο «φωτισμένης» παραλλαγής. Στο κάτω της γραφής με την παράδοση πού υπάρχει στο κίνημα «δογματικός» ή «άναθεωρητικός» μπορεί νά είναι όποιος δεν συμφωνεί με τη γνώμη μας.

Ό καημός μου είναι πώς ό ΣΒ κάνει μη άναγνωρίσιμο τό άρθρο μου κι αυτό με υποχρεώνει νά υπερασπισθώ την άνάγνωση. Και επί τέλους δεν μπορούμε ν' αφήνουμε τόν Κ. Ζουράρι διά παντός στο δικό του καημό. Γιατί πώς νά μάθουμε γραφή όταν δεν γνωρίζουμε άνάγνωση;

Α. Φιλίππτος

ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΣΗ ή ΔΙΑΦΩΝΙΑ;

Ένα πολιτικό κείμενο κρίνεται βάσει των όσων λέει άνεξάρτητα και πέραν των προθέσεων τού συγγραφέα, άλλ' όχι και άνεξάρτητα και πέραν από την ιστορική στιγμή και συγκυρία όπου γράφεται. Ό Λ.Φ. παραπονείται ότι αυθαίρετα ταυτίζω τις άπόψεις του με αυτές της σοβιετικής πολιτικής. Δεν είμαι βέβαια σε θέση νά γνωρίζω τις προθέσεις και τό βαθύτερο πιστεύω του: άν δηλαδή υποστηρίζει από πεποίθηση ή τυχαία τις σοβιετικές θέσεις στη «συνοδοιοποριακή» τους μορφή. Όμως νομίζω ότι καθόλου δεν διαστρεβλώνω τις θέσεις του όταν τις όνομάζω «φωτισμένη» παραλλαγή της δογματικής κομμουνιστικής σκέψης.

Ό Λ.Φ. έπιμένει επίσης νά πιστεύει πώς ή κριτική μου στο άρθρο του άνάγεται σε θέμα κακής άνάγνωσής του και ουσιαστικά άπλώς έπεξηγεί τά όσο έγραφε σ' αυτό. Άρνείται φαίνεται νά παραδεχθεί ότι τό πρόβλημα είναι ή διαφωνία μου με τις θέσεις του κι όχι ή παρανόσή τους. Θά προσπαθήσω νά δείξω πού βρίσκεται ή διαφωνία.

Δύο είναι τά κεντρικά σημεία των άπόψεων τού Λ.Φ. : Άνάλυση του της διεθνούς κατάστασης και ή γνώμη του περί ήθικής και άρχών ελευθερίας και άπελευθέρωσης, μ' άλλα λόγια περί σκοπού και μέσων στην πολιτική.

Διεθνής κατάσταση και ταξικές αντίθεσεις

Στη διεθνή κατάσταση ό Λ.Φ. χρησιμοποιώντας την άφόρητα σχηματική κωδικοποίηση περί «βασικών», «κυρίαρχων» κλπ. αντίθεσεων των διεθνών σχέσεων περίπου όπως άναγράφονται στα σταλινικά έγχειρίδια μαρξισμού-λενινισμού (άκριβέστερα όπως αυτός τά «διάβασε», καθ' ό,τι θά δυσκολευτεί κανείς νά βρει στα έγχειρίδια αυτά πρωτότυπα σχήματα όπως αυτό των δύο ... κυρίαρχων αντίθεσεων), υποστηρίζει ότι ή «κυρίαρχη αντίθεση» πού ήταν δήθεν παλαιότερα αυτή ανάμεσα στον ιμπεριαλισμό και στο άντιαποικιακό άπελευθερωτικό κίνημα σήμερα τείνει νά γίνει ή αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας πού μάλιστα, όντας συνυφασμένη με την καταστροφή της ύφεσης συνδέεται άμεσα με την αντίθεση σοσιαλιστικών-καπιταλιστικών χωρών. Έτσι και ή προηγούμενη συμμαχία άδεσμεύτων-σοσιαλισμού τείνει νά διαλυθεί άφου ή ένότητα των άδεσμεύτων μοιραία κλονίζεται κάτω από την πίεση της ταξικής πάλης. Και ό Λ.Φ. άναφωνεί πώς «είναι καιρός νά απαλλαγούμε από τό λαϊκίστικο μύθο μιάς άδιαίτητης και άγνης περιφέρειας πού ορθώνεται σαν σύνολο άπέναντι σ' ένα μητροπολιτικό κέντρο τού όποιου όλες οι τάξεις συμμετέχουν στην έκμετάλλευσή της».

Είναι βέβαια δικαίωμα τού Λ.Φ. νά κονταροχτυπιέται με τριτοκοσμικές θεωρίες κινεζικής ή δυτικοευρωπαϊκής προέλευσης, ή και με τη χρονοστροφική ίσοπεδωτική πολιτική πρός τόν τρίτο κόσμο, υπολείμματα της όποίας έχουμε ίσως στις σχέσεις της σημερινής ΕΣΣΔ με τόν Βιντέλα. Όμως δεν θά πρέπει νά άγνοεί πώς σήμερα από προοδευτικό κίνημα δεν είναι κύρια αυτές οι άπόψεις πού άμφισβητούν τη λογική τού διπολισμού και την υποταγμένη σ' αυτήν «ταξική» άνάλυση των διεθνών σχέσεων. Ειδικότερα, ό εύρωκομμουνισμός πού άποτελεί τό βασικό στόχο τού άρθρογράφου

(καί ὄχι οἱ Κινέζοι, ἢ κάποιο ΠΑΣΟΚ ἢ ἡ χρουστοσωφικὴ ΕΣΣΔ), ἢ ἀκόμη λιγότερο οἱ ἀπόψεις τῆς δεξιᾶς εἶναι γνωστό πῶς κάθε ἄλλο παρὰ ἔλκεται ἀπὸ θεωρίες περὶ «κέντρου καὶ περιφέρειας» ἢ περὶ τῆς «προοδευτικότητος» τοῦ Βιντέλλα.

Τὸ πρόβλημα βρίσκεται ἄλλου: στὴ δογματικὴ κομμουνιστικὴ ὀρολογία σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν εὐρωκομμουνιστικὴ ἀντίληψη ἢ ἐπισημάνση τῆς ταξικότητος τῶν ἀντιθέσεων στὴ διεθνή καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ, ἢ ὄξυνση τῶν ταξικῶν ἀγῶνων, δὲν συμβαδίζει μὲ τὴ συνείδηση γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς πλατύτερης πῶς ἐνωτικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ ἀντίθετα μὲ τὴ σεχταριστικὴ ἀναδίπλωση στοὺς «φυσικοὺς συμμάχους», μὲ τὴ διάσπαση τῶν συμμαχιῶν, μὲ τὴν ἀπόρριψη τῶν μὴ καθαρῶν σχημάτων, κάθε «τρίτου δρόμου», κάθε πολιτικῆς «μὴ δέσμευσης», κάθε εὐρωκομμουνιστικῆς ἀνοικτῆς πολιτικῆς. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἀντίθεση κεφάλαιο-ἐργασία, γίνεται κυρίαρχη, ὁ κόσμος χωρίζεται στὰ δύο, καθένας πρέπει νὰ οἰωθεῖται «μὲ ποιὸν θὰ πάει καὶ ποιὸν θ' ἀφήσει». Ἄν σ' αὐτὸ προσθέσουμε ὅτι στὸ διχοτομημένον κόσμον, ἡ ΕΣΣΔ τοποθετεῖται μονοσήμαντα στὸ σκέλος «ἐργασία» (καὶ σ' ἕνα κόσμον ἀσπρόμαυρο δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἡ ἰσχυρότερη συνιστώσα του), ἐνῶ φυσικὰ οἱ ΗΠΑ εἶναι στὸ ἄλλο σκέλος, γίνεται ξεκάθαρο πῶς ἡ ἀνάλυση πού ἀπὸ τὴν ταξικότητα πηγαίνει στὴν ταξικὴ διχοτόμηση γρήγορα φθάνει στὸν κλασικὸ διπολισμὸ.

Πράγματι ὅποιος διαβάσει ἔστω πρόχειρα τὸν ἡμερήσιον τύπον γνωρίζει ὅτι ἡ πομπώδης «ἐπαναταξικοποίηση» τῶν διεθνῶν σχέσεων ἀπὸ τοὺς σοβιετικοὺς ἰδεολόγους καὶ τοὺς συμμάχους τους στὸ κίνημα τῶν ἀδεσμεύτων ὑπηρετεῖ ἕνα πολὺ σαφὴ καὶ συγκεκριμένον στόχο: τὴν ὑπονόμευση τῆς ἐνότητας τοῦ κινήματος τῶν ἀδεσμεύτων πού ἡ διάλυσις τῆς ἐμφανίζεται σάν νομοτελική, τὴν ἐπισημοποίηση τῆς παρέμβασης τῆς μιᾶς ὑπερδύναμης μὲ δικαιώματα καὶ σφαίρες ἐπιρροῆς, τὴ νομιμοποίηση τέλος τοῦ δικαιώματος τῆς ΕΣΣΔ νὰ παρέχει «ἀδελφικὴ βοήθεια» στοὺς πολιτικούς τῆς φίλους μὲ τὴ μορφή ἀνοικτῶν εἰσβολῶν.

Ἡ πεποίθησις στὴν ἀνάγκη καὶ δυνατότητα ὁ τρίτος κόσμος νὰ διαδραματίσει ἕναν αὐτόνομον, ἀδεσμευτὸν δρόμον, ἀνάθετον πρὸς τὴ λογικὴ τῶν μπλόκ, ὅπως καὶ ἡ πεποίθησις γιὰ τὴν ἀνάγκη καὶ δυνατότητα νὰ παίξει καὶ ἡ Δ. Εὐρώπη ἕνα τέτοιον ρόλον, ὅπως τέλος καὶ ἡ πίστις στὴν ἀνάγκη οἱ κομμουνιστὲς νὰ παίξουν ἕναν ἐθνικὸν ρόλον στὶς χώρες τους, δὲν στηρίζεται βέβαια στὴν αὐταπάτη πῶς οἱ ταξικὲς ἀντιθέσεις εἶναι δευτερεύουσες ἢ ἀνύπαρκτες. Ἀντίθετα στηρίζεται στὴν ἐπίγνωσις τῆς πολυπλοκότητος τῆς ταξικῆς πάλης σὲ ἐθνικὴ καὶ διεθνή κλίμακα, πού ἐπιβάλλουν οἱ ἐπαναστατικὲς δυνάμεις νὰ παίξουν ἕναν ἡγεμονικὸν ρόλον στὴ συσπείρωση πολλῶν πλατύτερων δυνάμεων καὶ πού καθιστοῦν κάθε στρατηγικὴ ἀναδίπλωσις ἐπικίνδυνα ἀδιέξοδη. Στηρίζεται ἀκόμη καὶ στὴν ἀπόρριψη ἑνὸς ἄλλου «λαϊκίστικου μύθου» πού θέλει νὰ βλέπει τὶς σοσιαλιστικὲς χώρες καὶ εἰδικὰ τὴν ΕΣΣΔ σάν τὸν φύλακα ἄγγελον τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων κλείνοντας τὰ μάτια σ' ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ χαλάσει τὴν εἰκόνα αὐτῆ. Ἄν ὁ Λ.Φ. σωστὰ ἐπισημαίνει τὴν τάση τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ νὰ διεθνοποιήσει τὴν ταξικὴ πάλη στὶς μητροπόλεις μὲ τὸ δόγμα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐχθροῦ, γιατί κλείνει τὰ μάτια στὴν ἐντελῶς ἀνάλογη συμπεριφορὰ τῆς σοβιετικῆς ἡγεσίας

πρὸς κάθε ἀμφισβήτηση στὶς σοσιαλιστικὲς χώρες. Γιατί ἡ «ταξικὴ» του ἀνάλυση σταματᾷ στὸ κατώφλι τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν καὶ ἐκεῖ ἀνακαλύπτει μόνο «ἱστορικὰ σχέδια ἐκδιωμηχάνισις πού ἔχουν φθάσει στὰ ὄρια τους». Ἡ σχηματικὴ «ἀντιθεσιολογία» τοῦ Λ.Φ., κακέκτυπον τῆς ἀντίστοιχῆς σοβιετικῆς ἀνάλυσης, καὶ ἡ ἐπίσης σχηματικὴ «ταξικὴ ἀνάλυση» πού σήμερον εἶναι τῆς μόδας ἀπὸ τὸ Ἄν. Βερολίνο μέχρι τὴν Ἀβάνα περνώντας ἀπὸ τὴ Μόσχα, ὀδηγεῖ σὲ ὀρισμένα ἀμειλικτα συμπεράσματα πού τὶς συνέπειές τους γνωρίζει τὸ προοδευτικὸν κίνημα καλά: στὸ διχοτομημένον αὐτὸν κόσμον, ὅπου ἡ διχοτόμηση εἶναι σιδηρὰ νομοτέλεια καὶ ἡ τάση πού ἀποτελεῖ ἀντικείμενον σκληρῆς ταξικῆς πάλης καὶ πλαισίου πού συμφέρει τὸν ἱμπεριαλισμὸν καὶ τὸν ἡγεμονισμὸν ἀλλὰ ὄχι τοὺς λαοὺς καὶ τὶς μικρὲς καὶ μεσαῖες χώρες τοῦ κόσμου, ἡ θέση τῆς Κίνας, τοῦ «εὐρωκομμουνισμοῦ», τῶν πολωνῶν ἀπεργῶν εἶναι «ἀντικειμενικὰ» στὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ἡ θέση τῆς ΕΣΣΔ, μὲ ἡ χωρὶς εἰσβολές στὸ Ἀφγανιστάν καὶ τὴν Τσεχοσλοβακία εἶναι μονοσήμαντα καὶ ἐξ ὀρισμοῦ στὸ στρατόπεδον τῶν «καλῶν» (τὸ πολὺ-πολὺ νὰ γίνετα κανένα «λάθος»). Ὁ Λ.Φ., ἂν ἔχει τὴ λεπτότητα νὰ ἀποσιωπήσῃ τὴ «θέση» αὐτῆ τῶν πολωνῶν ἀπεργῶν καλυπτόμενος πίσω ἀπὸ τὴν ἐξάντλησις κάποιου ἱστορικοῦ σχεδίου ἀνάπτυξης, ἔχει ὡστόσο τὴν εἰλικρίνεια (ἢ θρασύτητα θὰ ἔλεγον ἄλλοι) νὰ ἐντάξῃ «ἀντικειμενικὰ» τὸν εὐρωκομμουνισμὸν στοὺς συμμάχους τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, πρὶν ἀκόμη τοῦ χαρίσει τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Μπρέχτ.

Καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεται ὁ Λ.Φ. ὅτι τὸ νὰ ὀνομάζεται ἡ συκυφαντικὴ αὐτῆ ἀποψὴ τοῦ δογματικῆ καὶ μόνο ἀποτελεῖ ἔνδειξις ἐξαιρετικῆς μετριοπάθειας πού δὲν δικαιολογεῖ τὴ συγκινησιακὴ ταύτιση τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ μὲ τὸν Λένιν.

Οἱ σκοποὶ καὶ τὰ μέσα στὴν πολιτικὴ.

Ὁ Λ.Φ. φαίνεται πῶς κατάλαβε ἀπὸ τὴν κριτικὴν μου, πῶς κατὰ τὴν ἀποψὴν μου «ἐλευθερία» καὶ «ἀπελευθέρωση» ταυτίζονται, ἢ μ' ἄλλα λόγια πῶς δὲν κατανοῶ ὅτι, στὴν πολιτικὴ πολλές φορές ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα. Μάλιστα σὲ ἕνα «δεύτερον γύρον» συζήτησης πάνω στὸ ἄρθρον του, στὴν «Οἰκονομία καὶ Κοινωνία» ἐκθέτει μὲ πολλὴ σαφήνεια τὴν ἀποψὴν του, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς εἰσβολῆς τῆς ΕΣΣΔ στὴ Φιλανδία τὸ 1939, σάν ἀναγκαίου προπαρασκευαστικοῦ μέτρου, χωρὶς τὸ ὅποιο ἡ ἀνθρωπότητα σήμερον θὰ ζούσε ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὴν μπότα τῶν ναζι. Στὴν ἴδια λογικὴ κινούνται καὶ οἱ κριτικοὶ τοῦ δημοκρατικοῦ δρόμου πρὸς τὸ σοσιαλισμὸν ὅταν λένε πῶς «μὲ τὴν ἀγαστοῦρα» δὲν πάμε μπροστά.

Τὸ ἔργο τοῦ Λ.Φ. εἶναι ἄρκετὰ εὐκολο πέρα ἀπὸ ὀρισμένους συναισθηματικὲς ἀναστολές, ὅταν ὁ φανταστικὸς ἢ ὁ πραγματικὸς (ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «ΟΚ») συνομιλητὴς του, προτάσῃ μιᾶς ἄρνησις ἀρχῆς γιὰ λόγους ἠθικῆς ἢ ἄλλης μὲ πολιτικῆς τάξης στὴν χρησιμοποίησιν κάθε «κακοῦ» μέσου. Στὸ κάτω-κάτω ἀποτελεῖ βαθειὰ λαϊκὴ πεποίθησις — καὶ στὴν Ἑλλάδα περισσότερο ἀπὸ ἄλλου — πῶς τὸ «συμφέρον» καὶ ὄχι κάποιες «ἠθικὲς ἀρχές» πρυτανεύουν στὴν ἐσωτερικὴ καὶ διεθνή πολιτικὴ καὶ ὀλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία προσφέρει ἀφθονα παραδείγματα γι' αὐτὸ. Στὴ διαμάχη λόγου

συναίσθηματος (στην πολιτική τουλάχιστον) είναι φυσικό να θριαμβεύει ο πρώτος.

Όμως ο Λ.Φ. (όπως σέ ανάλογο θέμα και ο Α. Μπαγιόνας του οποίου χαρακτηριστικό κείμενο αναδημοσιεύεται στο τεύχος αυτό, χωρίς σχόλια που θά ήταν περιττά), θά πρέπει να γνωρίζει πώς ο μόνος αντίλογος στην άστικη «realpolitik», όπως και στη σταλινική μεθοδολογία που και τὰ δύο υιοθετούν την ιησουίτικη άρχη περί σκοπού και μέσων, δέν είναι ο φιλελεύθερος ιδεαλισμός ή ο χριστιανικός ανθρωπισμός. Σήμερα, τό εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα έχουν μιά σωρευμένη πείρα πολλών δεκαετιών, τό ίδιο και γενικότερα οί θεσμοί της (άστικης) δημοκρατίας και του σοσιαλισμού. Έχουν περάσει θύελλες όπως ο φασισμός, όπως ή σταλινική περίοδος, θρισκόμαστε σέ μιά πλήρη κρίση των διεθνών σχέσεων, του ιμπεριαλισμού, του ήγεμονισμού. Η μαρξιστική σκέψη έχει κι αυτή προχωρήσει. Και ο αντίλογος έρχεται κι άπ' αυτήν: ή περίφημη εκείνη θέση περί «διαλεκτικής σχέσης μέσου και σκοπών» έχει πάρει έντελώς συγκεκριμένο νόημα.

Δέν είναι λοιπόν ήθικός (άκριδέστερα, μόνον ήθικός) ο λόγος της αντίθεσης στη θέση που άποσυνδέει τούς σκοπούς από τὰ μέσα. Είναι θαυτάτα πολιτικός και στηρίζεται στη γνώση πώς οί σκοποί δέν μένουν άνεπηρέαστοι από τὰ μέσα, που χρησιμοποιούνται για να πραγματοποιηθούν. Δέν μπορούμε βέβαια να ξαναγράψουμε την ιστορία και να πούμε τί θά γίνονταν άν ή Σοβ. Ένωση δέν εισέβαλε στη Φιλανδία τό 1939, όπως βέβαια και δέν θά μπορούσαμε να ύποστηρίξουμε πώς άφου μέ την πολιτική αυτή νικήθηκε ο Χίτλερ, κάθε άλλη πολιτική θά ήταν λαθεμένη και θά οδηγούσε στην ήττα. Δέν μπορούμε να ξαναγράψουμε την ιστορία, αλλά θά 'ταν έγκλημα και να την αντιγράψουμε άντλώντας έμπνευση από τίς πλώ σκοτεινές περιόδους.

Και δέν μπορούμε να μή συσχετίσουμε τὰ σημερινά προδλήματα και συχνά τὰ άδιέξοδα που παρουσιάζονται στίς σοσιαλιστικές χώρες, (προδλήματα και άδιέξοδα που όχι μόνο τείνουν να ανακόσουν την κοινωνική πρόοδο στίς χώρες αυτές αλλά συχνά άποτελούν και άπειλή για την ειρήνη), μέ τόν τρόπο που οικόδομήθηκε ο σοσιαλισμός, μέ την ύποτίμηση της δημοκρατίας και μέ την επιβίωση του ήγεμονισμού.

Ένα σημαντικό τμήμα του επαναστατικού εργατικού κινήματος και ή ανανεωτική μαρξιστική σκέψη έχουν συνειδητοποιήσει ότι ή δημοκρατία λ.χ. δέν είναι ένα μέσο ανάμεσα σ' άλλα για την προώθηση των στόχων τους, αλλά ουσιαστικό στοιχείο που ή προφύλαξη και συνεχής και άνυστερόβουλη διεύθυνση της θά άποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για τό άν ο σοσιαλισμός που θά χτιστεί θά είναι όραμα ή επιβίωση. Και άκόμη πώς ή ύποτίμηση της δημοκρατίας δέν ευνοεί την επανάσταση αλλά την αντίδραση και την κοινωνική άποσύνθεση. Ανάλογες είναι και οί διαπιστώσεις για τίς διεθνείς σχέσεις: ή τήρηση των άρχων στη διεθνή ζωή (μή επέμβαση, μή προσφυγή στη βία, κλπ.), δέν άποτελεί ούτε ήθική εϋχή, ούτε θέμα συγκυριακού συμφέροντος. Άποτελεί και μοναδική διέξοδο στη σημερινή επικίνδυνη πορεία των διεθνών σχέσεων στην άκρη της οποίας δέν είναι ο σοσιαλισμός, αλλά ο πόλεμος, ο ολοκληρωτισμός και ή βαρβαρότητα και βασική προϋπόθεση ώστε ο αυριανός κόσμος της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού να μίν αναπαραγάγει

τό φαινόμενο που στην εποχή του καπιταλισμού ονομάστηκε ιμπεριαλισμός.

Κατά συνέπεια, γύρω από τη «δογματική προσκόλληση» στη δημοκρατία και στίς άρχές στίς διεθνείς σχέσεις δέν συγκλίνουν μόνο οί ιδεαλιστές ή και οί «τακτικιστές» των δύο στρατοπέδων. Συγκλίνουν από πολλές πλευρές πραγματικές κοινωνικοπολιτικές και εθνικές δυνάμεις που βλέπουν τὰ άδιέξοδα των εναλλακτικών δρόμων και έχουν συμφέρον να τὰ άποφύγουν. Μ' άλλα λόγια άν ή λαϊκή σοφία περί «άγαστούρας» άποτελεί μιά φυσική αντίδραση στην επίγνωση της σκληρής πραγματικότητας της διεθνούς και έσωτερικής πολιτικής και εκφράζει την άπόρριψη των «ήθικών» κηρυγμάτων των διαφόρων καταπιεστών, ταυτόχρονα άντινακλά την κυριαρχία στίς μάζες αντίδραστικών ιδεολογιών τέτοιων που οδηγούν στην άποδοχή ξένων προστατών και εθνικών ήγερτων-σωτήρων, που οδηγούν τίς μάζες στο ρόλο του θεατή μονομαχιών κι όχι του πρωταγωνιστή της ιστορίας. Γιατί βέβαια ή λογική της ύποταγής όλων των «μέσων», δηλ. κάθε συγκεκριμένου άγώνα, σέ κάποιο ύπερβατικό «μαέστρο» που τὰ έντάσσει στο κεντρικό σχέδιο της μάχης, τί άλλο μπορεί να σημαίνει από την εκχώρηση όλων των δικαιωμάτων κρίσης σέ κάποιον άλλον που «ξέρει τί κάνει»; Η πάλι για τη δημοκρατία, τό σοσιαλισμό και την ειρήνη είναι άρα άβεχώνιστη από την πάλι για την ύπερνίκηση τέτοιων αντίδραστικών ιδεολογιών στίς μάζες, από την πάλι για να γίνουν ή δημοκρατία και οί άρχές στίς διεθνείς σχέσεις οργανικό τμήμα της ιδεολογίας των προοδευτικών δυνάμεων, πλαίσιο κοινής άποδοχής για τό κοινωνικό σύνολο. Και φυσικά στην πάλι αυτή, ο Λ.Φ. φαίνεται να έχει επιλέξει σαφώς την πλευρά του.

Συμπερασματικά, ο Λ.Φ. θά πρέπει να γνωρίζει ότι στίς άπόψεις που διατυπώνει και μάλιστα μέ σαφή πρώτο στόχο τούς ευρωκομμουνιστές, ύπάρχει κι ένας αντίλογος μαρξιστικός και περιορίζεται να άπαντήσει σέ άλλους αντίλογους, είτε αυτοί — και τούς σεβόμαστε, χωρίς να τούς θεωρούμε έπαρκείς — στηρίζονται στην άγανάκτηση και την αντίθεση άρχης στον ήγεμονισμό και τη σταλινική καταπίεση, είτε πρόκειται για «αντίλογους» της «άλλης όχθης», που καλούν σέ αντισοβιετικές κι άντικομμουνιστικές σταυροφορίες, όπως είναι τιστεύω ή άρθρογραφία του κ. Παπανδρόπουλου που άποτελεί άπλώς την άλλη όψη του διπολισμού, γεννιέται εύλογα ή ύποψια πώς οί επιλογές του στόχο έχουν τη συσκοτίση κι όχι τό φωτισμό του διαλόγου. Και σ' αυτό δέν πρωτοτυπεί, μμείται την κλασική τακτική των δογματικών. Άς είναι πάντως βέβαιος πώς ούτε μέ την τακτική αυτή της παρασιώπησης δέν θά μπορέσει να άποκρυβεί ή άλήθεια πώς στά άδιέξοδα της σχηματικής «ταξικότητας» και του διπολισμού, ύπάρχει ένας «τρίτος» επαναστατικός δρόμος.

Σωτήρης Βαλντέν
28.1.81.

Υ.Γ. Ίσως πράγματι να απέδωσα αυθαίρετα στον Λ.Φ. κάποια ιδεολογική συγγένεια μέ τό ΓΚΚ. Ωστόσο θά πρέπει να όμολογηθεί ότι παρασύρθηκα στην αυθαίρεσία αυτή από δύο μοναδικές συμπτώσεις στίς θέσεις τους (α) καταδίκη της Πράγας, επικρότηση της Καμπούλ (και άς μίν επιμένει ο

Λ.Φ. νά εμφανίσει ότι είτε τό ΚΚ. Ίσπανίας είτε ό Medvedev *έπικρότησαν* τήν *έπέμβαση* στό Ίσπανιστάν — τά υπόλοιπα είναι *έκτός θέματος*) (b) παρουσίαση τών γεγονότων τού Μάη '68 στή Γαλλία μέ τή φράση «καί τίς καταλήψεις τών έργοστασίων *συμπλήρωναν* οι καταλήψεις τών πανεπιστημιακών σχολών» (δική μου ύπογρ.). Θά δυσκολευτούμε νά ορούμε πιστεύω τρίτον πού νά συγκλίνει στά κοινά αυτά σημεία Λ.Φ. και Γ.Κ.Κ.

Τό παρακάτω κείμενο δημοσιεύθηκε στό περιοδικό ΠΡΑΞΗ, άρ. 1, Νοέμβριος 1980 πού εκδίδεται στήν Θεσσαλονίκη. Τό αναδημοσιεύουμε *χωρίς σχόλια* επειδή πιστεύουμε πώς *ένδιαφέρει* τούς αναγνώστες μας *άλλά και επειδή εκφράζει* ένα ιδιότυπο, θά λέγαμε, τρόπο διαλόγου.

ΤΟ ΜΑΝΤΕΙΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ... ΚΑΙ Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Τά τελευταία χρόνια στήν Ελλάδα κάνει πολύ θόρυβο μιά ομάδα όπωσδήποτε προοδευτικών, ώς πρós όρισμένες πολιτικές *έπιλογές* τους *άλλά* βαθύτατα *αντιδραστικών*, ώς πρós τίς *άριστοκρατικές* και *έξωλογικές* τάσεις τους, *διανοοιμένων*. Οί *διανοούμενοι* αυτοί *μεταφέρουν* τά «καθ' ήμάς» κατά κύριο λόγο τή *γαλλική μορφολογία*, και ειδικότερα τό *θεακισμό* τού Άλτουσέρ σέ *έκλεκτική σύζευξη* μέ τή *θεολογούσα μαρξολογία* τών τελευταίων έργων τού Γκαρωντύ, τήν *άναρχίζουσα κοινωνιολογία* τού Λεφέμπρ, τήν *έπιστημολογία* τής *άσυνέχειας* και τής «*ρωγμής*» τού Μπαολάρ, τήν *ουσιαστική άρνηση* τής *ίστορίας* τού Λεβί Στρών, τό «*δομισμό*» τού Φουκώ. Όλα αυτά *συνδυάζονται* μέ *έπιδράσεις* από τίς *πιό έξωλογικές* και *ρητορικές μορφές* τού *ύπαρξισμού* καθώς και από τίς *πλανητικές «προφητείες»*, τού Κ. Άξελου για τό *παιχνίδι* τού κόσμου πού *δέ νοείται* χωρίς τόν κόσμο τού *παιχνιδιού* καθώς και από τούς *αντιγραφειοκρατικούς* και *άναρκοαναγωγικούς* *μύθους* τού κ. Καστοριάδη.

Οί *διανοούμενοι* αυτοί *μιλούν* μέ πολύ *εγάλη εύκολία* για «*δομές*» και *άναπαραγωγές δομών* σέ *σχέση* μέ *ότιδήποτε*, όπως οί *Σχολαστικοί* τού *μεσαίωνα* *μιλούσαν* για τίς «*ουσίες*» ή τίς «*δυνάμεις*» τών *όντων*. Οί *δομικές «έξηγήσεις»* εύκολα *συμπληρώνονται* μέ *έξωλογικές απόψεις*. Τέτοιες είναι αυτές πού *προβάλλουν* τό *αίτημα* τής *αυθόρμητης συμπεριφοράς* σέ *θέματα* *σχετικά* μέ *συνδικαλιστικές, κομματικές δραστηριότητες* και μέ τήν *άτομική ήθική*. Μερικοί από τούς *διανοούμενους* τής *σχολής* αυτής *έπηρεάζονται* σέ *τέτοιο βαθμό* από τή *σύγχρονη έξωλογική αντικειμενική πραγματικότητα* ή *ότι οποιαδήποτε άπόφαση* *συνοδεύεται* από *αντικειμενικές συνέπειες, άσχετες πρós τίς προθέσεις* αυτού πού τήν *παίρνει*. Άν και είναι *προοδευτικοί*, ώς πρós *όρισμένες έπιλογές* τους οί *διανοούμενοι* τής *σχολής* αυτής *τείνουν* κάποτε *πρós* μιά *μορφή άποπολιτικοποίησης*. Τούς *άπασχολεί* κυρίως *άν* μιά *πολιτική θέση* *κάνει* τό *κοινό* πρós τό *όποιο* *άπευθύνεται «ώριμότερο»* ή *άν* είναι «*ερεθιστική*». Τό *πριεχόμενο* τής *πολιτικής θέσης* *έχει* *μικρότερη σημασία* από τήν *κομψότητα* τού «*στύλ*» μέ τό *όποιο* είναι *διατυπωμένη*. Έτσι οί *διανοούμενοι* αυτοί *ύιοθετούν* σέ *όρισμένες περιπτώσεις* *συντηρητικές* ή *φιλελεύθερες θέσεις*, *έντασόμενες* σέ μιά

«*όρλεανιστική*» *πολιτική ιδεολογία* ή *στόν* *άγγλοσάξωνικό φιλελευθερισμό*, όπως είναι οί *θέσεις* τού κ. Κομάντου και τού κ. Δαγτόγλου. Άλλοι *ύιοθετούν* τήν *έξτρεμιστική αντίθεση* πρós «*όλα τά κατεστημένα*» στό *όνομα* *κάποιας* *ιδέας* τής *σοσιαλιστικής κοινωνίας* πού *βρίσκεται* σέ *ένα νοητό κόσμο*. Τίς *έπιλογές* αυτές οί *προοδευτικοί διανοούμενοι* τής *σχολής* αυτής *συσχετίζουν* μέ *ένα άνύπαρκτο «αυθεντικό μαρξισμό»* τόν *όποιο* *τραυτίζουν* μέ *ένα μηχανιστικό «δομισμό»* πού *καθιστά* *κάθε κοινωνική μεταβολή* *ανεξήγητη*, ή μέ *ένα άναρχοφιλελευθερισμό* *έντονα βολονταριστικό*.

Έξικινώντας από μιά *πλατωνίζουσα «ιδέα* τού *σοσιαλισμού»* οί *διανοούμενοι* αυτοί *άξιολογούν* τά *ύπάρχοντα σοσιαλιστικά καθεστώτα* *ανάλογα* μέ τό *βαθμό* πού «*μετέχουν*» τής *ιδέας* τού *σοσιαλισμού*. Έτσι *έπιτακτικό* είναι τό *καθήκον* τής *πολεμικής* κατά τής ΕΣΣΔ *ένώ* *άλλες σοσιαλιστικές χώρες* *φαίνεται* *νά είναι* *έκτός* και *υπεράνω* *κριτικής*. Μπορεί *έπίσης* *νά διαβλέψει* *κανείς* *στίς κριτικές* τους *κάποια διακριτικότητα* πρós *όρισμένες δυτικοευρωπαϊκές* ή και *άκριτη* *έξιδανίκευσή* τους. Έτσι *λ.χ.* ή *ύποστήριξη* τής *Μόντ* (δευτερο *δεκαήμερο* τού Σεπτεμβρίου 1980), πρós τήν *τουρκική στρατοκρατική δικτατορία* *σχεδόν άποσιωπήθηκε*. Δέν «*ένόχλησε*» *ιδιαίτερα* *ούτε* τούς *θεωρητικούς* τού «*αυθεντικού μαρξισμού*», *ούτε* τούς *φιλελεύθερους στοχαστές*.

Οί *διανοούμενοι* αυτοί *παθιάζονται* για τό «*διάλογο*» *ύπό* τήν *προϋπόθεση* *ότι* *θά γίνεται* *σύμφωνα* μέ τό *δικό* τους *κώδικα*, όπως *όρισμένοι «φιλελεύθεροι»* *Άγγλοσάξωνες* σέ *θεωρούν* *άπόβλητο* *άν* *δέν «σκέφτεται* για *τόν* *εαυτό* σου» και *σύμφωνα* μέ τήν *άντιληψη* τους για τήν «*έλευθερη* και *προσωπική σκέψη*». Σύμφωνα μέ τούς *διανοούμενους* πού *άκολουθούν* τόν «*αυθεντικό μαρξισμό*» *ό «γνήσιος διάλογος»* *άποκλείει* *κάθε χαρακτηρισμό, έστω* και *άν* *είναι* *καθαρά περιγραφικός*. Άπαγορεύεται *έπίσης* *οποιαδήποτε* *άναφορά* στήν *άρχαία, μεσαιωνική, νεότερη* ή *σύγχρονη σκέψη* και *ίστορία* *έπειδή* *ύπαγορεύεται* *άπό* μιά *περιττή* και *κάποτε* *βλαβερή πολυμάθεια*, οί *ιδέες* μας *πρέπει* να *πηγάζουν* *άποκλειστικά* *άπό* τό *έγώ* μας. Έξαιρείται *όμως* ή *γαλλική μαρξολογία* και οί *πηγές* της. Μπορεί *νά επιτρέψουν* *νά αναφερθεί* *ότι* *δέν* *έχει* *άμεση* *σχέση* μέ τή *γαλλική μαρξολογία* *ύπό* τόν *άπαράβατο* *όρο* *νά αναφερθεί* *έντελώς* *άποσπασματικά* και μέ τίς *άπαραίτητες παρανοήσεις*, όπως *λ.χ.* *ό κ. Δαγτόγλου* *άναφέρει* *τόν Ρουσό* *έξομοιώνοντάς* *τον* μέ τόν *ναζι* *Κάρλ Σμίτ* και *προκαλώντας* τό *θαυμασμό* τού κ. Σ.Β. *στά* *Σύγχρονα* *Θέματα* (Ίούλιος 1980).

Η *ομάδα* *αυτή* τών *προοδευτικών διανοομένων* *άπολυτοποιεί* τήν *έλευθερία* τήν *όποια* *βάζει* *πάνω* *άπό* τό *λογικό*, τή *δικαιοσύνη* και τήν *ισότητα*. Η *άπολυτοποίηση* τής *έλευθερίας* *έξηγει* τό *γεγονός* *ότι* *οί* *όπαδοί* *αυτοί* τού *αυθεντικού μαρξισμού»* *πιστεύουν* *πώς* *είναι* *άπόλυτα* *έλεύθεροι* *νά* *άποδίδουν* *σ'* *αυτούς* πού *διαφωνούν* μέ τίς *ιδέες* τους *άπόψεις* πού οί *τελευταίοι* *δέν* *ύποστήριξαν* *ποτέ*. Οί *διανοούμενοι* αυτοί *τείνουν* *νά* *άπελευθερωθούν* και *άπό* τίς *παραδοσιακές λογικές δεσμεύσεις*. Όλο και *πιό* *συχνά* *εκφράζονται* μέ *έξωλογικά* *δόγματα*, *χρησμούς*, *άφορισμούς* και *θέσφατα*, *χωρίς* *νά* *τά* *στηρίζουν* *σέ* *οποιαδήποτε* *διαδικασία* *άπόδειξης* ή *έπαλήθευσης*.

Όρισμένοι *άπό* τούς *διανοούμενους* *αυτούς* *τείνουν* *νά* *άπελευθερωθούν* και *άπό* τούς *κανόνες* τής *παραδοσιακής*

ευπρέπειας. Ἡ ροπή τους πρὸς τὴ χυδαιολογία ἄλλοτε παίρνει ἑλαφρὲς καὶ ἀθῶες δῆθεν λαϊκίζουσες μορφές, ἄλλοτε συναγωνίζεται τὴ χυδαιότητα ναζιστικῶν ἐντύπων ἀπευθυνόμενων στὸ χιτλερικό ὑπόκοσμο.

Τὴ νοοτροπία καὶ τὴ δεοντολογία τῶν διανοουμένων αὐτῶν σέ ὄχι πολὺ ἀπεχθὴ μορφή ἀντικατοπτρίζει ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Σ.Β. στὰ *Σύγχρονα Θέματα* (Ἰούλιος 1980), γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν ἀπόψεων τοῦ κ. Κουμάντου, τὸν ὁποῖο δημοσίευσα στὴν *Οἰκονομία καὶ Κοινωνία* (Ὀκτώβριος 1979). Ἀπόψεις ἀνάλογες μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Κουμάντου, διατυπωμένες σὲ πῶς ἱερατικό ὕφος δημοσίευσε ὁ κ. Δαγτόγλου πέντε μῆνες ἀργότερα (*Οἰκονομία καὶ Κοινωνία*, Μάρτιος, 1980).

Ὁ κ. Σ.Β. σωστά ταυτίζει τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Κουμάντου μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Δαγτόγλου. Τὰ ἐπιχειρήματα ὅμως μὲ τὰ ὁποῖα τὶς ἐπιδοκιμάζει, στὸ βαθμὸ πού ὑπάρχουν, δὲν εἶναι καὶ τόσο πειστικά. Χαρακτηρίζει τὶς ἀπόψεις μου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ προοδευτικοὶ διανοοῦμενοί τῆς σχολῆς του ἀπαγορεύουν τοὺς χαρακτηρισμοὺς, ὡς «καθαρά πολιτικές καὶ καθόλου φιλοσοφικές». Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός, ἂν τὸν πάρει κανεὶς στὰ σοβαρά, προϋποθέτει πῶς ὅ,τι εἶναι φιλοσοφικό εἶναι ἄσχετο πρὸς ὅ,τι εἶναι πολιτικό καὶ ἀντίστροφα. Μιά τέτοια ἄποψη μὲ τὴ σειρά τῆς προϋποθέτει ὅτι ὁ φιλοσοφικός προβληματισμὸς ἀναπτύσσεται ὅταν τὰ πολιτικά ζητήματα παύουν νὰ ἐνδιαφέρουν τὸ σκεπτόμενο ἄνθρωπο καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ εἶναι μιὰ καθαρά ἐμπειρικὴ πρακτικὴ χωρὶς θεωρητικὴ ἀφετηρία καὶ ἐννοιολογικὲς προϋποθέσεις. Ἄν ὁ κ. Σ.Β. δὲν ὑπαινίσσεται σύγχρονα ρεύματα πού ταυτίζουν τὴ φιλοσοφία μὲ μιὰ ἐξωλογικὴ ὄντολογία καὶ τὴν πολιτικὴ μὲ μιὰ δίχως νόημα τυφλὴ πρακτικὴ, ἡ ἄποψή του ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν οἰεοδῆποτε πολιτικὲς ἀπόψεις, ἄσχετες μὲ φιλοσοφικὲς προϋποθέσεις, εἶναι ἕνας ἀκατάληπτος ἀφορισμὸς.

Ὁ κ. Σ.Β. θὰ μπορούσε νὰ προσπαθῆσει νὰ τεκμηριώσῃ τὴ γνώμη του ὅτι τὸ κείμενό μου δὲν εἶναι καθόλου «φιλοσοφικό» ἂν ἔδειχνε λ.χ. ὅτι ἡ ἐννοία τῆς ὀλότητῆς πού χρησιμοποιῶ, καὶ τὴν ὁποῖα οἱ κ.κ. Κουμάντος καὶ Δαγτόγλου, μὲ πολλὴ ἀφέλεια θεωροῦν ὡς δική μου ἀνακάλυψη, δὲν εἶναι φιλοσοφικὴ ἢ ὅτι τὴ χρησιμοποιῶ κατὰ τρόπο μὴ φιλοσοφικό. Ὁ κ. Σ.Β. ὅμως αἰσθάνεται τόσο ἔντονα τὴν ἀνάγκη νὰ ἀκούσῃ τὴν ἴδια τὴ φωνὴ του ὥστε νὰ μὴν τὸν ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα ἡ ἀπόδειξη ἢ ἡ ἐπαλήθευση τῶν ἀποψῶν του.

Ὁ κ. Σ.Β. ἐνοχλεῖται γιὰτὶ οἱ ἀπόψεις πού περιλαμβάνονται στὸν ἔλεγχό μου δὲν εἶναι «πρωτότυπες». Προκαλεῖ ἐρωτηματικά ἢ ἀγωνιώδης ἀναζήτηση τῆς πρωτοτυπίας ἀπὸ κάποιον πού ἐπικαλεῖται τὸν «αὐθεντικὸ μαρξισμό», ἄρα καὶ τὸν ὀρθολογισμό καὶ ἀρνίεται τὶς «καρικατούρες» του. Θὰ περίμενε κανεὶς ὁ κ. Σ.Β. νὰ ἀναρωτιόταν ἂν οἱ ἀπόψεις μου εἶναι ἀληθινές ἢ ψευδεῖς. Δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι κρίνει θεωρητικὰ ζητήματα μὲ καλλιτεχνικὰ κριτήρια. Ἡ νοσταλγία τῆς πρωτοτυπίας ἐξηγεῖται τουλάχιστον μερικὰ ἀπὸ τὸ γεγονός πού σωστά ἐπεσήμανε ὁ Α. Κακλαμάνης στὴ *Νεοελληνική Ἰδεολογία*, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ κουλτούρα εἶναι υπερβολικὰ φιλολογικὴ καὶ ὅτι παραμέλησε τὸν ἐπιστημονικὸ καὶ ὀρθολογικὸ τρόπο σκέψης. Ὅπως ἴσως τὸ αἶτημα γιὰ πρωτοτυπία δὲ σημαίνει τίποτε ἂν δὲν διευκρινιστεῖ ἢ σημασία τοῦ διαφοροῦμένου ἢ μᾶλλον πολὺσημου ὄρου «πρωτοτυπία». Ἐ-

ξάλλου πῶς εἶναι δυνατό νὰ πρωτοτυπῆσει κανεὶς ὅταν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπαναλάβῃ πασιγνώστες ἀπόψεις λόγω τῆς χαμηλῆς ποιότητος τῶν ἐπιχειρημάτων πού ἀντιμετωπίζει;

Ὅπως καὶ ὀρισμένοι ἄλλοι διανοοῦμενοί τοῦ ἴδιου κύκλου, ἂν καὶ λιγότερο ἀπὸ αὐτούς, ὁ κ. Σ.Β. ρέπει πρὸς μιὰ ψευτολαϊκίζουσα χυδαιολογία. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ περὶ «κλεφτῶν» καὶ «νοικοκυρῶν» πού ἀναφέρει, ἴσως γιὰτὶ πιστεύει, ὅπως μερικοὶ μαθητὲς τοῦ δημοτικῶν σχολείων, ὅτι οἱ παροιμίαι ἔχουν ἀποδεικτικὴ ἰσχὺ ἢ ὅτι κάνουν ἐντύπωση. Ὅπως ὅποτε, οἱ καταδυναστευόμενοι καὶ ἄγρια ἐκμεταλλεῶμενοι ἀπὸ τὶς Η.Π.Α., ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μονρόε, λαοὶ τῆς λατινικῆς Ἀμερικῆς, αὐτοὶ πού ἀντιμετωπίζουν καθημερινὰ στὴ Γουατεμάλα καὶ στὸ Σαλβαντόρ τὸ θάνατο, ὅσοι γνῶρισαν τὶς ἀνοικτὲς στρατιωτικὲς ἐπεμβάσεις τῶν Η.Π.Α. στὸ Βιετνάμ, τὴ Γουατεμάλα, τὸ Λίβανο, τὸν Ἅγιο Δομίνικο καὶ ἄλλου, ὅσοι δοκίμασαν τὰ ἀγαθὰ τῆς γαλλικῆς εἰρήνευσης στὴν Ἀλγερία καὶ «μορφώθηκαν» ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ δικαίωση τῶν βασανιστηρίων ἀπὸ Γάλλους στρατιωτικούς, τὸ ἕνα ἑκατομμύριο τῶν θυμάτων τῆς Ἰνδονησίας τὸ 1966, ὅσοι ἀναμετώπισαν τὶς συνεχεῖς στρατιωτικὲς ἐπεμβάσεις τῶν Γάλλων, τῶν Βέλγων καὶ ἄλλων στὴν Ἀφρική, ὅσοι γνῶρισαν στίς ἀγγλικὲς ἀποικίες καὶ στὴν Κύπρο τὸν ἀγγλικὸ φιλελευθερισμὸ στὴν πράξη, γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνον στὰ πῶς πρόσφατα καὶ μῶς φανερά ἐπιτεύγματα τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀναφερθῶ στὸ ὄρολο του στὴν Ἑλλάδα, ἀσφαλῶς αἰσθάνθηκα ἐξίσου ἔντονη φρίκη γιὰ τὶς συνέπειες του μὲ αὐτὴ πού προκαλεῖ στοὺς κ.κ. Σ.Β. καὶ Κουμάντο ὁ «ὀλοκληρωτισμὸς» τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν.

Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. Σ.Β. ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀνασκευάζω τὸν ὀρλεανιστικὸ φιλελευθερισμὸ τοῦ κ. Κουμάντου ἀποτελοῦν «καρικατούρα μαρξισμοῦ», εἶναι ἀναπόδεικτος ἀφορισμὸς. Γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ μιὰ τέτοια ἄποψη θὰ ἔπρεπε νὰ διευκρινιστεῖ ὁ «αὐθεντικὸς μαρξισμὸς», πράγμα πού ὁ κ. Σ.Β. ἀποφεύγει νὰ κάνει, ἂν καὶ φαίνεται νὰ πιστεύει ὅτι ὁ αὐθεντικὸς μαρξισμὸς, κοντὰ στὰ ἄλλα ἀπροσδόκητα χαρακτηριστικά πού ἔμμεσα του ἀποδίδει (χωρισμὸς πολιτικῆς καὶ φιλοσοφίας, ἀναζήτηση τῆς πρωτοτυπίας, φιλελευθερισμὸς, ἔξαρση μιᾶς ἀκαθόριστης ἀντιληψῆς γιὰ τὴ δημοκρατία) ἀποκλείει καὶ τὴν πάλῃ τῶν τάξεων, γιὰ νὰ μὴν τυχόν καὶ ἐρμηνευθεῖ δογματικά (!).

Ὅπως ὅποτε, τὰ περὶ αὐθεντικοῦ καὶ μὴ μαρξισμοῦ εἶναι ἄσχετα μὲ τὸν ἔλεγχό μου γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Κουμάντου. Δὲ μὲ ἀπασχόλησε ὁ αὐθεντικὸς ἢ μὴ μαρξισμὸς ἀλλὰ ἡ διατύπωση ὀρισμένων πασιγνώστων σκέψεων γιὰ τὴ μέθοδο τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς ἱστορίας καὶ γιὰ τὴν αὐτονόητη, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἐφαρμογὴ τῆς στὴν ἀνασύνθεση καὶ ἐξήγηση τῆς ἐξέλιξης τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης. Φυσικὰ δικαίωμα τοῦ κ. Σ.Β. εἶναι νὰ ἀντλεῖ τὶς πληροφορίες του γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση μόνον ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα τοῦ Σολζενίτσιν, καὶ «γιὰτὶ ὄχι» τὶς γνώσεις του γιὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση μόνον ἀπὸ τὰ γραφτὰ τῶν ὀπαδῶν τῶν Βουρβῶνων καὶ τοῦ Βατικανοῦ.

Δὲ φαίνεται ὅμως νὰ ἔχει ὁποιαδήποτε ἐπιχειρήματα πού νὰ δικαιολογῶν τὴ γενίκευση αὐτῆς τῆς πρακτικῆς. Γιὰτὶ εἶναι ἐνδειξη ὑπερβολικῆς εὐαισθησίας τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ λειτουργία τῆς Σοβιετικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ δὲν εἶναι οἱ ἐκτενέστεραι εἰσηγήσεις, συζητήσεις καὶ δη-

μοσιεύσεις για τὰ Α.Ε. τῆς Δύσης π.χ. ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Ἑλλη-
νες πανεπιστημιακοὺς πρὶν μερικά χρόνια;

Ὁ κ. Σ.Β. ἐνοχλεῖται γιατί μέσα σέ δύο ἢ τρεῖς στίχους ὅπου μνημονεύει τὴν ΕΣΣΔ δὲν ἀναφέρθηκα στὶς ἀρνητικὲς πλευρὲς καὶ τὰ «σύννεφα» τῆς ἱστορίας τῆς. Ὅπως ἐξηγήσα καὶ πρὶν, δὲν μὲ ἀπασχόλησε ἡ ἱστορία τῆς ΕΣΣΔ αὐτὴ καθαυτὴ. Ἐπιδιώξῃ μου ἦταν νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ κριτικὴ τῶν συγ-
χρόνων κοινωνικῶν συστημάτων συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ σοβιετικοῦ ἀπὸ τὸν ψευδοπλατωνισμό τοῦ κ. Σ.Β. καὶ τῶν φίλων του. Νομίζω ὅτι τὸν ψευδοπλατωνισμό τοὺς πρέ-
πει νὰ ἀντικαταστήσει μιὰ ἱστορικὴ μέθοδος πού θὰ ἀπο-
βλέπει ὄχι στὸ νὰ ἐπαινέσει ἢ νὰ ψέξει ἕνα κοινωνικὸ σύ-
στημα ἀλλὰ νὰ ἀνασυνθέσει καὶ νὰ ἐξηγήσει τὴν ἐξέλιξή
τους.

Ὅσο ἡ ἀπαιτῆση γιὰ ἀναφορά στὰ «σύννεφα» τῆς
σοβιετικῆς ἱστορίας, κάθε φορὰ πού μνημονεύεται ἡ ΕΣΣΔ,
ἔσω καὶ σέ τρεῖς γραμμὲς, γεννᾶει ὀρισμένα ἐρωτηματικά,
πὺς συμβιδιάζεται ἡ ἀπαιτῆση αὐτὴ μὲ τὸν τόσο ἔντονη δίψα
τῆς πρωτοτυπίας ἀπὸ τὴν ὁποία κατατρώχεται ὁ κ. Σ.Β.; Ὁ
μέσος Ἕλληνας πολίτης εἶναι ὑπερπληροφορημένος γιὰ τὰ
«σύννεφα», τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας, πολὺ περισσότερο ἀπὸ
ὅσο γιὰ τὰ «σύννεφα» τῶν δυτικῶν κοινωνιῶν. Ἐλάχιστα
ὅμως γνωρίζει γιὰ τὸ σοβιετικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, τὴν ἐ-
πιστημονικὴ ἔρευνα στὴν ΕΣΣΔ, τὸ σοβιετικὸ δίκαιο, τὴν ὀ-
βιετικὴ σχεδιοποίησις καὶ ἄλλες πλευρὲς τῆς σοβιετικῆς κοι-
νωνικῆς ἱστορίας. Δὲ θὰ ἦταν πιὸ «πρωτότυπο», τουλάχισ-
τον γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες, νὰ ἔχουμε πληρέστερη ἐνημέρω-
ση γι' αὐτὰ τὰ θέματα;

Σὲ ὅποσδήποτε σοβαρὲς μελέτες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ὀ-
βιετικῆς ἐξωτερικῆς ἢ οικονομικῆς πολιτικῆς ὅπως εἶναι τὰ
βιβλία τοῦ Κάρο, σὲ ἄλλες ἐργασίες, ὅπως εἶναι τὸ βιβλί-
ο τοῦ Ν. Γκραντ γιὰ τὴν σοβιετικὴ ἐκπαίδευσις, ἀκόμα καὶ σὲ
γαλλικὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια νεότερης καὶ σύγχρονης ἱστορίας
(π.χ. τῆς σειρᾶς Μπορντάς), δὲ γίνεται μνεῖα γιὰ τὰ πάθη-
ματα τῶν ἀμφισβητιῶν στὴν ΕΣΣΔ; Γιατί ὁ κ. Σ.Β. δὲν ἐκ-
στρατεύει ἐναντίον τῶν βιβλίων αὐτῶν; Ἡ δὲ διαβάξει τίπο-
τε ἄλλο ἐκτός ἀπὸ τὴ δυτικὴ μαρξολογία καὶ τὸν Σολζενί-
τσιν;

Στὰ σοβαρότερα βιβλία γιὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάστασις (Λε-
φέμπρ, Σομπούλ, Μπουλουαζώ κ.ἄ.) γίνεται ἐλάχιστος λόγος
γιὰ τὰ πάθηματὰ καὶ τὶς συμφορὲς τῶν ἀντιπάλων τῆς καὶ ἐ-
ξετάζεται κυρίως ἡ ἐξέλιξις τῆς οἰκονομίας, τῶν θεσμῶν, τῶν
συλλογικῶν παραστάσεων, τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ οἱ
κοινωνικοὶ μετασχηματισμοὶ τῆς περιόδου αὐτῆς. Σύμφωνα
μὲ τὴ λογικὴ τοῦ κ. Σ.Β. θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀπορρίψουμε καὶ
νὰ θεωροῦμε ὡς μόνες «ὑπεύθυνες» τὶς ἀφηγήσεις τῶν ρω-
μαιοκαθολικῶν καὶ μοναρχικῶν ἀπομνημονευματογράφων,
πού ἱκανοποιοῦν τὶς ἀπαιτήσεις του.

Ἀκόμα γιατί ὁ κ. Σ.Β. δὲν ἐνοχλήθηκε ὅταν σὲ σχετικὰ
πρόσφατες καὶ ἐκτενέστερες παρουσιάσεις δυτικοευρωπαϊ-
κῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν ἐγινε λόγος γιὰ τὶς ἀρ-
νητικὲς συνέπειές τους, λ.χ. τὴν ἐφαρμογὴ τους μὲ σκοπὸ τὴν
ἐξώλειψις τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ταυτότητας τῶν «προ-
στατευόμενων» χωρῶν; Ὅσο ἡ ἀποτελέσματα εἶναι γνω-
στά ἀπὸ τὴν πολὺ ἐκτεταμένη σχετικὴ βιβλιογραφία, ὅπως
εἶναι γνωστὴ, ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ Ζυλιέν, τοῦ Γκερὶν καὶ ἄλ-
λων ἢ κάποια σύμφωνη ἀμερικανικῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευ-
σης καὶ ΣΙΑ.

Ὡς πρὸς τὴν «ἐξίσωσις τῆς ἀνοιξις τῆς Πράγας μὲ τοὺς
διωγμοὺς τῆς σταλινικῆς ἐποχῆς», ὁ κ. Σ.Β. προφανῶς ἀνα-
φέρει τὰ κείμενα πού κρίνει ἀπὸ μνήμης καὶ συγγέει τὶς ἀ-
πόψεις μου μὲ τὶς ἀπόψεις ἄλλων. Δὲν γίνεται λόγος στὸν
ἐλεγχό μου γιὰ τὰ θέματα αὐτά. Ἐπίσης πουθενά στὸν ἐ-
λεγχό μου δὲν ταυτίζεται ὁ φασισμός μὲ τὴν «ἀστικὴ δημο-
κρατία». Βέβαιο εἶναι ὅτι τὸ φασιστικὸ σύστημα προστατεύει
τὸ ἀστικὸ κοινωνικὸ καθεστῶς καὶ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία
τῶν μέσων παραγωγῆς. Ἐπίσης βέβαιο εἶναι ὅτι ἀστικά κόμ-
ματα, ἀφοσιωμένα στὴν κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία, ὅπως

τὸ «Κέντρο» στὴ δημοκρατία τῆς Βαϊμάρης ἢ ἡ παράταξις
τοῦ Τζιολίτη στὴν Ἰταλία ἐδειξαν ἀνοχή ἢ καὶ ὑποστήριξαν
ἀνοικτὰ φασιστικὲς κυβερνήσεις. Ἄν ὁ κ. Σ.Β. ἀμφιδάλλει
γι' αὐτὸ, δὲν ἔχει παρὰ νὰ θυμηθεῖ ὅτι ὁ Χίτλερ καὶ ὁ Μου-
σολίνι, ἀνῆλθαν νόμιμα στὴν ἐξουσία, ὅτι ὑποστηρίχτηκαν
ἀπὸ κόμματα προσηλωμένα στὴν ἀστικὴ δημοκρατία, ὅτι ὁ
Μεταξᾶς εἶχε πάρει τὸ 1936 ψήφο ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὸ κόμ-
μα τῶν φιλελευθέρων καὶ ψήφο ἀνοχῆς ἀπὸ τὸ λαϊκὸ παρό-
λο πού εἶχε ἐπανελημμένα διακηρύξει τὶς ἀντικοινοβουλευ-
τικὲς ἰδέες του. Ὁ κ. Σ.Β. θὰ μποροῦσε νὰ θυμηθεῖ ἐπίσης
τὴν εὐνοϊκὴ στάση ἐγκύρων ὄργανων τοῦ βρετανικοῦ τύπου,
πού ἀπηχοῦσαν τὶς ἀπόψεις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως γιὰ
τὸν Μουσολίνι, τὸν Φράνκο, ἀκόμα καὶ τὸν Χίτλερ στὰ πρῶ-
τα χρόνια τῆς ἐξουσίας του. Ἀνάλογη στάση υἱοθετεῖ καὶ
σήμερα σημερινὴ μερίδα τοῦ δυτικοῦ τύπου, π.χ. ἡ Μόντ
γιὰ τὴν τουρκικὴ δικτατορία. Ἡ στάσις αὐτὴ συμπίπτει ἄλ-
λωστε μὲ τὴν στάσις τῶν περισσοτέρων δυτικῶν κυβερνήσεων
καὶ «εὐρωπαϊκῶν» ὀργανισμῶν.

Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ κ. Σ.Β. δὲν προσπαθεῖ νὰ τεκμη-
ρῶσει τὶς ἀπόψεις του καὶ ἀπὸ τὸν ὀλίγοτερον πρόχειρο καὶ
ἀνεύθυνο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀναφέρεται στὶς ἰδέες μὲ τὶς
ὁποῖες διαφωνεῖ, προκύπτει τὸ ἐξῆς συμπέρασμα: ἡ «κρι-
τικὴ» τοῦ κ. Σ.Β. εἶναι μόνον μιὰ σειρά χρησμῶν, θεσφάτων
καὶ ἀφορισμῶν πού ἐξωτερικεύουν τὶς σεβαστὲς συγκινησια-
κὲς ἀντιδράσεις του. Ἡ «κριτικὴ» του μᾶς πληροφορεῖ γιὰ
τὸ τί τὸν εὐχαριστεῖ καὶ τί τὸν δυσαρεστεῖ. Δὲν προσφέρει
καμιὰ πληροφοροσὴ γιὰ τὰ θέματα πού θίγει. Οἱ κρίσεις του
ἐνδιαφέρουν κατὰ κύριο λόγο τὸν παρόντα ἢ μελλοντικὸ βιο-
γράφο του. Ἴσως νὰ ἐνδιαφέρουν καὶ τὸν ἱστορικὸ πού θὰ
θελήσει νὰ ἐξετάσει ὀρισμένα συμπτώματα παρακμῆς καὶ νό-
θευσις τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ πολιτικοῦ «διαλόγου» στὴν Ἑλ-
λάδα τοῦ τέλους τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα.

Α. Μπαγιόνας
25.10.1980

Ἑλληνικὲς Διατριβὲς σὲ Ἀγγλικά Πανεπιστήμια, (συνέχεια).

Ἀγαπητὰ Σύγχρονα Θέματα,

Δὲν πιστεύω πὺς ὑπάρχουν δαίμονες. Ὑπάρχουν μόνον
τυπογραφεία. Θάθελα λοιπὸν νὰ ἀποκαταστήσω ἀριθμοὺς
καὶ λέξεις στὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα τῶν Σ.Θ. τοῦ προηγού-
μενου τεύχους, πού προτάσσεται τῆς δημοσίευσής μου «Ἑλλη-
νικὲς διατριβὲς σὲ Ἀγγλικά πανεπιστήμια».

1) Ἀναφέρατε σὲ 12.000 τίτλους, ἐνῶ στὴν πραγματικό-
τητα πάνω ἀπὸ 120.000 διαβάστηκαν γιὰ νὰ μπορέσει ἡ συλ-
λογὴ νὰ γίνῃ δυνατὴ.

2) Στὸν πρόλογό μου προσπαθῶ νὰ καθιερώσω τὸν ὄρο
«προγονολογία» πού στὸ σημεῖωμά σας παρατιθεται ἄπλά
ὡς προγονολογία. Δὲν θὰ εἶχα ἀντίρρηση γιὰ τὴ δική σας
παραλλαγὴ ἂν δὲν πίστευα ὅτι στὶς περισσοτέρες περιπτώ-
σεις πρόκειται πραγματικὰ γιὰ διαστροφὴ. Θὰ προτιμοῦσα
λοιπὸν νὰ ἐμμεῖνω στὸ δικό μου ὄρο.

3) Ἐνῶ γιὰ τὴν ἐναρμόνισις μὲ τὸ σχῆμα τοῦ περιοδικοῦ
σας ἀλλάξατε τὴν σελιδοποίησις τῶν δικῶν μου σελίδων δὲν
διορθώσατε ἀντίστοιχα τὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων στὰ πε-
ριοχόμενα.

Μικρὰ θὰ μοῦ πείτε οἱ ἀδελφίσις καὶ συμφωνῶν. Ὅπως
ἐπίσης θὰ ἔλεγα πὺς τὸ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου περιοδικό σας λίγη
ἔχει ἀνάγκη βελτίωσις. Ἐχει ὅμως, καμιὰ φορὰ, ἀνάγκη
μεγαλύτερης ἴσως προσοχῆς.

Εὐχαριστῶ πολὺ,
Ρουσσὸς Κουνδουροσ
Σαμάρρα 38, Π. Ψυχικό.
Ἀθῆνα. 6.1.1981.